

SLOBODAN POKRAJAC

OSNOVI SOCILOGIJE

Beograd
2014.

Dr SLOBODAN POKRAJAC

**OSNOVI
SOCIOLOGIJE**

II IZDANJE

BEOGRAD

2014.

Prof. dr Slobodan Pokrajac
OSNOVI SOCIOLOGIJE
2. izdanje

Izdavač:
UNIVERZITET U BEOGRADU
MAŠINSKI FAKULTET
Kraljice Marije 16, 11000 Beograd

Za Izdavača:
Dekan, prof. Dr Milorad Milovančević

Glavni i odgovorni urednik:
Prof. Dr Aleksandar Obradović

Odobreno za štampanje odlukom Dekana Mašinskog fakulteta
u Beogradu br. 267/14 od 06.03.2014.

Recezeni:
Prof. dr Živko Marković
Prof. dr Ljubiša Mitrović

Štampa:
Planeta print, 11000 Beograd

Tiraž:
500 primeraka

ISBN: 978-86-7083-824-4

Vinjeta na koricama preuzeta je iz časopisa RTD MAGAZINE, Avgust, 2005.

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	5
NAPOMENA UZ DRUGO IZDANJE	6
I DRUŠTVO I NJEGOVO TEORIJSKO TUMAČENJE.....	7
ZNAČAJNIJE IDEJE – PRETHODNICE SOCIOLOGIJE.....	7
KLASIFIKACIJA SOCIOLOŠKIH TEORIJA	11
<i>KLASIČNE SOCIOLOŠKE TEORIJE.....</i>	<i>14</i>
Pozitivistička ishodišta sociološke teorije	14
Naturalističke teorije društva.....	17
Psihološke teorije društva.....	21
<i>FORMALNA SOCIOLOGIJA.....</i>	<i>30</i>
<i>FUNKCIONALIZAM U SOCIOLOGIJI.....</i>	<i>32</i>
KONTROVERZE MARKSISTIČKE DRUŠTVENE TEORIJE.....	36
KONFLIKTNE TEORIJSKE PERSPEKTIVE	41
KRITIČKA TEORIJA DRUŠTVA	44
POSTMODERNA SOCIOLOŠKA TEORIJA	48
OSTALE NOVIJE TEORIJSKE STRUJE U SOCIOLOGIJI.....	54
PREDMET I METODE SOCIOLOGIJE	65
<i>PREDMET SOCIOLOGIJE.....</i>	<i>65</i>
<i>METODOLOGIJA SOCIOLOGIJE.....</i>	<i>69</i>
Vrednosne determinante ljudskog ponašanja.....	71
Faze sociološkog istraživanja	73
Metode i istraživačke tehnike u sociologiji	75
<i>PROŽIMANJE SOCIOLOGIJE I DRUGIH DRUŠTVENIH NAUKA</i>	<i>78</i>
Sociologija i istorijske dimenzije društva.....	80
Sociologija i ekonomski parametri društva.....	81
Psihološki aspekti društvenog života	82
II DRUŠTVO I NJEGOVA STRUKTURA.....	85
ČOVEK - DRUŠTVO – PRIRODA	85
<i>PROBLEMI DEFINISANJA LJUDSKOG DRUŠTVA.....</i>	<i>85</i>
<i>“NATURALIZAM ČOVEKA I HUMANIZAM PRIRODE”</i>	<i>88</i>
<i>ČOVEK I NJEGOV RAD KAO OBLIK SOCIJALNOG POSTOJANJA.....</i>	<i>90</i>
<i>LJUDSKI RAD I DRUŠTVENA PROIZVODNJA.....</i>	<i>91</i>
Potrebe i društvena reprodukcija	94
Tehnologija kao društvena pojava	96
Životni ciklus razvoja i prihvatanja tehnologije.....	100
<i>SUŠTINA I OBLICI PODELE LJUDSKOG RADA</i>	<i>101</i>
Podela rada kao bazični princip rada i proizvodnje.....	102
<i>SVOJINA KAO DIMENZIJA DRUŠTVENIH ODNOSA</i>	<i>105</i>
<i>PREDUZETNIŠTVO KAO DRUŠTVENI ODNOS.....</i>	<i>110</i>
<i>SOCIOLOŠKI ASPEKTI MENADŽMENTA.....</i>	<i>112</i>
ELEMENTI DRUŠTVENE STRUKTURE.....	116
<i>PORODICA</i>	<i>120</i>
Transformacija savremene porodice	125
<i>POL I ROD KAO VIDOVI DRUŠTVENIH GRUPA</i>	<i>128</i>
<i>NASELJA KAO OBLICI DRUŠTVENIH GRUPA.....</i>	<i>130</i>
<i>DRUŠTVENE KLASI I SOCIJALNA STRATIFIKACIJA.....</i>	<i>132</i>
Socijalna stratifikacija.....	135
Siromaštvo kao sociološki problem	141
Socijalna isključenost	143
<i>NACIJE I DRUGE ETNIČKE ZAJEDNICE.....</i>	<i>144</i>
Teorijski sporovi o naciji	149

Nacionalna svest i nacionalizam.....	151
<i>DRŽAVA I VLADANJE DRUŠTVOM</i>	158
Društvena moć i monopoli državne vlasti	161
Pravna država i civilno društvo	167
Smisao i značaj ljudskih prava	171
<i>POLITIČKE PARTIJE/STRANKE I DRUŠTVENI POKRETI</i>	173
<i>TEHNOKRATIJA</i>	182
III KULTURA KAO SUŠTINA LJUDSKOG DRUŠTVA	185
KULTURA I LJUDSKO STVARALASTVO.....	185
<i>SOCIOLOŠKO ODREĐENJE KULTURE</i>	185
<i>KULTURA I CIVILIZACIJA</i>	195
Nove alternative u kulturi.....	201
<i>OBRAZOVANJE I VASPITANJE</i>	205
Evropska obrazovna tradicija	209
MASOVNI MEDIJI I HIPERREALNOST	212
<i>INTERNET ILI "MREŽA SVIH MREŽA"</i>	220
RELIGIJA I DUHOVNI ŽIVOT LJUDI.....	226
<i>OSNOVNA OBJAŠNJENJA</i>	226
<i>VELIKE SVETSKE RELIGIJE</i>	228
Etičke religije Istoka	229
Verska raskršća hrišćanstva.....	231
Pojava i razvoj islama	234
<i>RELIGIJSKE ORGANIZACIJE</i>	236
<i>SAVREMENI PREOBRAŽAJI RELIGIJE</i>	239
MORAL I MORALNI PRINCIPI LJUDSKOG PONAŠANJA.....	245
<i>POJAM I ELEMENTI MORALA</i>	245
<i>MORAL I RELIGIJA</i>	247
<i>MORALNI I PRAVNI PRINCIPI DRUŠTVENOG ŽIVOTA</i>	250
<i>KORUPCIJA KAO "DRUŠTVENA BOLEST"</i>	254
Šta je, u stvari, korupcija?	255
Osnovne posledice i borba protiv korupcije	256
<i>KRIMINAL I SOCIJALNA DEVIJANTNOST</i>	259
Delinkvencija kao socijalna patologija.....	262
Izazovi kriminalizacije savremenih društava	263
Terorizam kao vid kriminalizacije društva	268
IV PROMENE, RAZVOJ I TIPOLOGIJA GLOBALNIH DRUŠTAVA	271
DRUŠTVENE PROMENE.....	271
TEHNOLOGIJA KAO IZVOR DRUŠTVENIH PROMENA	274
<i>KONCEPT RAZVOJA NOVIH TEHNOLOGIJA</i>	275
TRANZICIJA KAO MODEL PROMENA.....	289
GLOBALIZACIJA: ILI PROMENE IZMEĐU NEIZBEŽNIH I NEPOŽELJNIH	293
<i>DEFINICIJA GLOBALIZACIJE</i>	293
<i>NEKOLIKO NAJVAŽNIJIH PRISTUPA GLOBALIZACIJI</i>	300
<i>MERENJE GLOBALIZACIJE</i>	306
<i>EKONOMSKA GLOBALIZACIJA</i>	309
<i>TRANSNACIONALNE KOMPANIJE KAO SUBJEKTI GLOBALIZACIJE</i>	314
<i>KULTURNI I POLITIČKI ASPEKTI GLOBALIZACIJE</i>	317
DRUŠTVENI RAZVOJ KAO POŽELJAN TIP PROMENA.....	323
<i>PRINCIPI ODRŽIVOG RAZVOJA</i>	329
NAJVAŽNIJI MEGATRENDOVI SAVREMENOG CIVILIZACIJSKOG RAZVOJA	330
TIPOLOGIJA GLOBALNIH DRUŠTAVA	341
ekonomski rast, državna ili privatna kontrola investicija.....	347
<i>LITERATURA</i>	354
<i>DODATAK: MALI SOCIOLOŠKI REČNIK</i>	358

PREDGOVOR

Udžbenik *Osnovi sociologije* namenjen je prvenstveno studentima Mašinskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu. Pisan je prema nastavnom programu predmeta *Osnovi sociologije i ekonomije* i odnosi se na prvi deo sadržaja ovog nastavnog predmeta. U tom smislu njegova struktura i obim imaju ozbiljno ograničenje, zbog čega je autor morao pribeći strogoj selekciji samo najvažnijih tema za koje, kao dugogodišnji nastavnik na predmetu, pouzdano zna da studente najviše interesuju i za koje veruje da su za inženjersku edukaciju posebno važne i podsticajne.

Sadržaj udžbenika je podeljen u četiri, po obimu gotovo ravnomerno raspoređena dela: *Društvo i njegovo teorijsko tumačenje*; *Društvo i njegova struktura*; *Kultura kao suština ljudskog društva*; *Promene, razvoj i tipologija globalnih društava*, u kojima su obrađena najvažnija sociološka pitanja na način koji omogućava da studenti i drugi čitaoci što bolje razumeju svaku društvenu pojavu i proces u istorijskoj perspektivi, multidisciplinarno i na kritički način. Time sam želeo pomoći svim čitaocima da obogate svoja teorijska saznanja, a posebno onima koji pokazuju i dodatni interes za analizu savremenih društvenih procesa kao što su tehnologizacija, ekologizacija, tranzicija, globalizacija, demokratizacija, kriminalizacija, sekularizacija, itd., kojih, prema sopstvenom uvidu, ima sve više.

Iskreno se nadam da će ovaj materijal pomoći studentima Mašinskog fakulteta, ali ne samo njima, da bolje shvate značaj sociološke analize makar nekih životnih tema i sagledaju moguće perspektive njihovog rešavanja. Neko je sasvim ispravno rekao da čim postoje problemi, postoje i njihova rešenja. Na nama je da ih blagovremeno pronađemo i da sebe osposobimo da budemo deo rešenja, a ne deo problema. Pouzdano znam da ispit iz *Osnova sociologije i ekonomije* nije niti jednom mojem studentu, predstavljao neki veći problem. Naprotiv, povratne informacije koje svakodnevno dobijam kako od starijih studenata, tako još više od diplomiranih, dakle inženjera, govore da im znanje iz sociologije i kritički način mišljenja i istinski humanizam koji ova nauka afi rmiše, itekako pomažu u praksi, potvrđujući onu Kantovu da “nema ničeg praktičnijeg od dobre teorije”. Štaviše, nisu retki ni oni koji su zavoleli ovu disciplinu, jer su uvideli koliko im ona može pomoći da još bolje razumeju turbulentni svet oko sebe i svoje mesto u tom i takvom svetu.

Ne znam koliki je moj doprinos u svemu tome, ali znam da su mi recenzenti ove knjige, uvaženi profesori sociologije, dr Živko Marković i dr Ljubiša Mitrović, pomogli da ona postigne kvalitet koji ima. Iskreno im na tome zahvaljujem. Za preostale propuste odgovornost je, naravno, samo moja.

Beograd, marta 2011.

S.Pokrajac

NAPOMENA UZ DRUGO IZDANJE

U ovom izdanju izvršene su manje sadržinske izmene i izvesna preciziranja i skraćivanja osnovnog teksta. Ovo poslednje učinjeno je i u cilju dobijanja prostora za smeštanje dodatka u vidu *Malog sociološkog rečnika*. Ovaj dodatak, u stvari, predstavlja i najvžniju dopunu prvom izdanju ovog udžbenika. Inače, *Mali sociološki rečnik* je ranije objavljivao kao zasebna brošura koja je imala čak četiri izdanja. Dugogodišnje iskustvo korišćenja ovog rečnika jeste izuzetno pozitivno i to me opredeljuje da ga učinim dostupnim i svakom čitaocu ovog udžbenika.

Izvesnu dopunu predstavljaju i tzv. *ključne reči* koje se daju na kraju svakog većeg poglavlja, pre pitanja za diskusiju. Ovu dopunu izvršila je Msc Sonja Josipović, asistent Mašinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, na čemu joj se ljubazno zahvaljujem.

Takođe, kao i u prvom izdanju, recenzenti su bili prof. dr Živko Marković i prof. dr Ljubiša Mitrović kojima autor izražava najdublju kolegijalnu zahvalnost.

Beograd, marta 2014.

S.Pokrajac